

مقاله پژوهشی:

مدل سازی عوامل مؤثر بر اقتصاد تعاونی ها با رویکرد ترکیبی

سید شمس‌الدین حسینی^۱، عبدالرحیم پدram^۲ امیر میمنت آبادی^۳ صادق خلیلیان^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۲۶

چکیده

دستیابی به یک مدل مطلوب نظام اقتصادی، همواره یکی از آرمان‌های بشر بوده است. تجربیات دو سده گذشته نشان می‌دهد که نه کاپیتالیست به‌عنوان نماد سرمایه‌داری و مالکیت خصوصی و نه سوسیالیسم که ریشه نابسامانی‌های اجتماعی را مالکیت خصوصی می‌داند، هیچ‌کدام در عرصه عدالت اجتماعی و اقتصادی ره به جایی نبرده‌اند. از این رو، زمینه شکل‌گیری و طرح اندیشه‌های اولیه تعاون به‌عنوان راهی جهت برون‌رفت از نظام غیرعادلانه سرمایه‌داری فراهم شد. از آن‌جایی که مفهوم نظام اقتصادی تعاونی دلالت بر کار اقتصادی گروهی و مشارکت جمعی دارد، بررسی عوامل دخیل در اقتصاد تعاونی‌ها یک ضرورت است. هدف از این پژوهش، شناسایی عوامل مؤثر بر اقتصاد تعاونی‌ها با دید کل‌نگر و طراحی مدل در خصوص روابط میان آنهاست. برای نیل به این مهم، پژوهش حاضر با تاکتیک آمیخته اکتشافی انجام شده است. در بخش کیفی، با روش مطالعه نظام‌مند فراترکیب، ۳۷ کد اولیه شناسایی شد. در مرحله کمی، با استفاده از تکنیک دلفی فازی و تحلیلی مدل‌سازی ساختاری-تفسیری، شاخص‌های شناسایی شده، فازی‌سازی شد و پس از تعیین روابط بین آن‌ها به صورت یکپارچه تحلیل شد. برای مدل‌سازی، از پرسشنامه‌ای به‌منظور استفاده از دیدگاه ۱۵ تن از خبرگان حوزه اقتصاد تعاونی‌ها با روش نمونه‌گیری هدف‌مند گلوله برفی، بهره بردیم. نتایج حاصل از این پژوهش، منجر به دسته‌بندی عوامل مؤثر بر اقتصاد تعاونی‌ها و طراحی مدل بر این اساس در شش سطح شد. در نهایت، به تفسیر مدل و تجزیه و تحلیل سطوح مدل و ارتباطات میان ابعاد آن پرداخته شد و راهکارهایی جهت پایداری عوامل اثرگذار بر اقتصاد تعاونی‌ها ارائه شد.

کلید واژه‌ها: عوامل مؤثر، اقتصاد تعاونی‌ها، فراترکیب و مدل‌سازی ساختاری - تفسیری

۱ عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

۲ عضو هیئت علمی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و مدیریت راهبردی

۳ دانشجوی دوره دکتری مدیریت آینده پژوهی و نویسنده مسئول - meymanatabadi1344@gmail.com

۴ عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه

طی حدود ۱۵۰ سال گذشته، دو نظام اجتماعی- اقتصادی بر جهان حاکم بوده است: یکی نظام کاپیتالیسم (سرمایه داری) و دیگری نظام کمونیسم (اشتراکی). نظام سرمایه داری، مترادف با مالکیت فردی و بنگاه‌های خصوصی و در مقابل، نظام اشتراکی، معادل با مالکیت دولتی و بنگاه‌های عمومی است که تقریباً همه این دو مفهوم را می‌شناسند و با آن‌ها آشنایی دارند. اما الگوی سومی هم وجود دارد که بعضی آن را «راه سوم»^۱ یا اقتصاد تعاونی^۲ می‌نامند. این الگوی اقتصادی، آینده بدیلی را فراروی ما قرار می‌دهد که بالقوه قادر است ما را از دست افراط و تفریط و جنبه‌های منفی و مصیبت بار دو نظام دیگر رها سازد (کارلیله،^۳ ۲۰۰۵: ۱). چه در بنگاه‌ها یا تشکلهای اقتصادی خصوصی (سرمایه داری) و چه در بنگاه‌های دولتی (اشتراکی)، همه منابع و امکانات در اختیار تعداد قلیلی از افراد قرار دارند. اما تعاونی‌ها در عمل، راهکار سومی ارائه می‌دهند و آن هم این است که بنگاه در مالکیت کارگران [یا همان کارکنان و بهره برداران] است. الگوهای اقتصادی معمولاً نشان دهنده ارزش‌های حاکم بر یک جامعه‌اند. اقتصاد کاپیتالیستی نوعاً ناظر بر ارتقای پیشرفت فردی است، حال آن که در اقتصاد کمونیستی، بر تقویت تعهد نسبت به میهن تأکید می‌شود. اما در اقتصاد تعاونی، حق دسترسی افراد به سود شخصی در چارچوب ساختاری که حامی تک تک اعضای تعاونی است محترم شمرده می‌شود (بلو،^۴ ۲۰۰۵: ۶). از این رو، تعاون به مفهوم رایج آن به دنبال شرایط بحرانی قرن ۱۹ در کشورهای اروپای غربی و ظهور نظام سرمایه داری بنا به علل اجتماعی و اقتصادی در آن سرزمین‌ها گسترش یافت و سپس در دنیای مشرق زمین و از جمله کشور ما نیز معمول شد. هرچند که تعاون، سابقه‌ای به قدمت زندگی انسان‌ها داشته و روح حقیقت آن در ایران اسلامی هم وجود داشته و عملاً در شهر و روستا در راستای بهبود شرایط اجتماعی و اقتصادی زندگانی مردم به کاررفته است و همواره به تبعیت از فرهنگ غنی اسلام مورد تأیید قرار گرفته و بعد از

1. The third way
2. Cooperative Economy
3. Karlyle
4. Bello

انقلاب اسلامی نیز در اصل چهل و چهارم قانون اساسی به عنوان یک بخش اقتصادی عنوان شده است (براتی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹۹-۱۹۵). اما باید به این نکته توجه داشت که ساختار و کارکرد یک نظام اقتصادی به عنوان یکی از مهم ترین ارکان هر نظام حکومتی، نقش به سزایی در شکل دهی سایر ابعاد آن نظیر فرهنگ، سیاست، معیشت و مدل پیشرفت دارد. پدیده هایی مثل فقر و ثروت، عدالت و بی عدالتی و وجود یا عدم وجود انگیزه فعالیت های فردی و اجتماعی همگی تحت تأثیر نوع، ساختار و محتوای نظام اقتصادی قرار دارند. از این رو مطالعه و ارزیابی مستمر نظام های اقتصادی، نقش مؤثری در تعیین جهت گیری های اقتصاد هر کشور دارد (طالب، ۱۳۷۶: ۱۹)؛ چراکه بیشتر اقتصادها آمیزه ای از مالکیت عمومی و خصوصی اند و تنها بخش اندکی را به مالکیت غیر انتفاعی یا جمعی اختصاص می دهند. با توجه به بروز شرایط نابرابر و غیرعادلانه ناشی از سلطه نظام های سرمایه داری و انقلاب صنعتی و نیز واکنش های اجتماعی علیه نظام حاکم اقتصادی، متفکرین و اندیشمندانمانند «رابرت اوون»^۱ و «ویلیام کینگ»^۲ را به طرح اندیشه های اولیه تعاون به عنوان راهی جهت برون رفت از نظام غیرعادلانه سرمایه داری واداشت.

در این مقاله تلاش بر این است تا با استفاده از رویکرد فراترکیب و مرور نظام مند ادبیات پژوهش، عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی ها، شناسایی و با استفاده از مدل سازی ساختاری تفسیری^۳ روابط بین آن ها سطح بندی و در قالب یک مدل یکپارچه ارائه گردد تا بتوان با استفاده از عوامل موثر شناسایی شده، در جهت توسعه مطلوب تر اقتصاد تعاونی ها در آینده بهره برد. بررسی تحقیقات انجام شده نشان می دهد که تاکنون رویکرد نظام مند خاصی در این زمینه ارائه نشده است و لذا خلاء پژوهشی در این تحقیقات دیده می شود (امینی و اسماعیلی فلاح، ۱۳۸۷: کرمی و آگهی، ۱۳۸۹؛ هادی زاده بزاز و همکاران، ۱۳۹۲؛ آلمن، ۲۰۱۵: ۲۳-۱۴؛ پاودیال، ۲۰۱۰). از طرفی دیدگاه جامع و یکپارچه ای نسبت به عوامل موثر بر اقتصاد

1. Robert Owen
2. William King
3. ISM (Interpretive Structural Modelling)
4. Altman
5. Pavidial

تعاونی‌ها با دید ترکیبی در تحقیقات موجود مشاهده نشد تا راهنمایی برای تعاونی‌ها در بعد اقتصادی آن‌ها باشد.

با توجه به موارد گفته شده، همان‌طور که در ادامه به تفصیل بیان می‌شود پژوهش حاضر به دنبال ارائه رویکردی جامع و یکپارچه با استفاده از روش تحقیق آمیخته اکتشافی، با هدف ترکیب نظام‌مند مطالعات کیفی انجام شده در خصوص عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها و ارائه آن در قالب مدل ساختاری - تفسیری است. این مطالعه در پی پاسخ به دو سوال اصلی پژوهش می‌باشد:

(۱) عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها کدامند؟

(۲) مدل ساختاری تفسیری عوامل اثرگذار بر اقتصاد تعاونی‌ها چگونه است؟

بررسی پژوهش‌های پیشین، حاکی از آن است که تاکنون پژوهشی به‌منظور شناسایی، دسته‌بندی، تحلیل و تفسیر مقولات و ارائه آن در قالب مدل در این خصوص ارائه نشده که از این نظر، دستاورد این تحقیق در نوع خود نوآوری محسوب می‌شود.

۱. مبانی نظری و پیشینه شناسی تحقیق

براساس نتایج بررسی‌های متعدد و متوالی سالیانه، کشورهای اروپایی عضو CECOP- CICOPA قدرت تاب‌آوری و مقاومت تعاونی‌ها در مقابله با بحران‌ها را به ویژگی‌های منحصر به فرد تعاونی‌ها، از جمله مشارکت اعضا در مدیریت تعاونی، افزایش و انباشت وجوه ذخیره، ارتباط با نیازهای محلی و مشارکت جامعه، ظرفیت ساماندهی و واگذاری کسب و کار به کارکنان و یا اعضا، همیاری (کمک متقابل) و تشکیل گروه‌ها و ائتلاف‌های افقی بین تعاونی‌ها نسبت می‌دهند. در این بین، اعضا، تشکیل گروه‌ها و ائتلاف‌های افقی را مهم‌ترین ابزار و عامل حمایت از نوآوری و رقابت در تعاونی‌های کوچک و متوسط کارگری و اجتماعی می‌دانند. این سنت قوی و قدرتمند در این معنا، همچنان در کشورهای مثل ایتالیا و اسپانیا به قوت خود باقی است (رولانتز و همکاران، ۲۰۱۲: ۴).

موسایی و علی احمدی در بررسی خود، نبود انسجام درونی تعاونی، ضعف مشارکت اجتماعی اعضای تعاونی، عدم همکاری سازمان‌های ذیربط و ضعف نگرش‌های تعاونی اعضا را از جمله مهم‌ترین عوامل عدم موفقیت تعاونی‌ها برشمرده‌اند (موسایی و علی احمدی، ۱۳۸۷: ۹۹-۱۱۵). تحقیق موسایی و محمدی‌فرد نشان داده بین متغیرهای مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و مدیریت استفاده از نهاده‌های شیمیایی در سطح ۹۵ درصد با عملکرد تعاونی‌های تولید، رابطه معنادار دارد (موسایی و محمدی‌فرد، ۱۳۹۷: ۱۸۷-۱۶۷).

کرمی و آگهی در بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها، به عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مختلفی دست یافته‌اند که مهم‌ترین آنها عبارتند از: باور به فلسفه تعاون، ایجاد روحیه همکاری، ارتباط و استفاده از تجارب سایر تعاونی‌ها، توانایی ابتکار، خطرپذیری، روحیه کارآفرینی، علاقه و انگیزه، پاسخگویی مدیر، مدیریت تولید و بازاریابی، مدیریت تهدیدات و فرصت‌ها، توجه به نظرات جامعه، سرمایه‌گذاری بلندمدت، تسهیل بهره‌مندی اعتبارات، مشارکت اقتصادی و ... (کرمی و آگهی، ۱۳۸۹: ۶۰-۳۱).

چیندا و همکاران در تحقیق خود، بر عوامل اقتصادی، اجتماعی و نهادی مختلفی شامل کاهش حجم سهام، تکیه بر بودجه دولت، سطح پایین سرمایه‌گذاری و نظارتی مؤثر بر عملکرد تعاونی‌های کشاورزی خرده‌پا تأکید داشته‌اند (چیندا و همکاران^۱، ۲۰۰۹: ۳۱۵-۲۹۳). نیورو و کومو مهم‌ترین شاخص‌های موفقیت تعاونی‌ها در کنیا را شاخص‌های نرخ پرداخت، اطلاعات به موقع و مناسب، تولید با کیفیت بالا و خروجی بالا عنوان کرده‌اند (نیورو و کومو^۲، ۲۰۰۵). کار و همکاران، داشتن مدیران باتجربه، برخورداری از چشم‌انداز ۱ تا ۵ ساله و ثبات مالی را از مهم‌ترین ویژگی‌های سازمانی تعاونی‌های موفق دانسته‌اند (کار و همکاران^۳، ۲۰۰۸: ۸۳-۷۹). رودریگوز و کالج مهم‌ترین عوامل موفقیت تعاونی‌های کشاورزی کلمبیا را دسترسی به زمین، دسترسی به اعتبار، دسترسی به فناوری و خدمات فنی، دسترسی به بازار و قابلیت‌های مدیریتی و عمل جمعی عنوان کرده‌اند (رودریگوز و کالج^۴، ۲۰۱۰: ۶-۱).

1. Chibanda et, al.
2. Nyoro & Komo
3. Carr et, al.
4. Rodríguez, and College

بنابراین در یک جمع بندی کلی می‌توان گفت محققین مختلف داخلی و خارجی عمدتاً براساس مطالعات موردی و منطقه‌ای، به بررسی عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مختلف تاثیرگذار بر موفقیت (رشد و بالندگی) تعاونی‌ها پرداخته‌اند ولی هیچ‌یک از مطالعات مورد اشاره، همه عوامل موثر را در قالب نظریه اقتصاد تعاونی، مورد بررسی قرار نداده‌اند.

۲. روش پژوهش

بر اساس مدل پژوهش ساندرز و همکاران (ساندرز و همکاران، ۲۰۰۹). پژوهش حاضر از نظر پارادیم تحقیق، پراگماتیسم با رویکرد استقرایی و استراتژی فراترکیب (کیفی) و مدل‌سازی معادلات ساختاری-تفسیری (کمی) است و تاکتیک آمیخته به صورت مقطعی به کار گرفته شده است. داده‌های موردنیاز در این تحقیق، با تکیه بر اسناد موجود و ادبیات پیشین و با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه با خبرگان و ... گردآوری شده است.

همان‌طور که ذکر شد، روش تحقیق حاضر از نوع آمیخته است؛ به‌طوری‌که کدهای اولیه عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها از طریق روش فراترکیب بر اساس مرور ادبیات پیشین، شناسایی و مهم‌ترین شاخص‌ها از دید خبرگان بر اساس تکنیک دلفی-فازی تعیین شد و در نهایت با استفاده از مدل‌سازی ساختاری تفسیری، مورد سطح‌بندی قرار گرفت. در ادامه، فرایند کار بر اساس دو بخش تحلیل کیفی (فراترکیب) و کمی (دلفی-فازی و مدل‌سازی ساختاری تفسیری) به تفصیل بیان می‌شود.

۲-۱. روش پژوهش کیفی (مطالعه فراترکیب)

فراترکیب^۱، نوعی روش مطالعه کیفی است که اطلاعات و یافته‌های استخراج شده از سایر مطالعات کیفی انجام شده توسط سایر پژوهشگران در ارتباط با موضوع مورد نظر و مشابه آن را بررسی می‌کند. فراترکیب، با هدف یکپارچه‌سازی چندین مطالعه جهت ایجاد

1. Saunders et, al.
2. Meta-Synthesis

یافته‌های جامع و تفسیری انجام می‌شود (نیرومند و همکاران^۱، ۲۰۱۲: ۷۹-۲۰۱). در این روش، به جای ارائه خلاصه جامعی از یافته‌ها، یک ترکیب تفسیری از یافته‌ها خلق می‌شود (زیمر^۲، ۲۰۰۶: ۱۱-۱۸). از این رو در پژوهش حاضر برای بررسی و تفسیر پژوهش‌های گذشته با استفاده از نگرشی نظام‌مند، از استراتژی فراترکیب بهره برده‌ایم.

مدل هفت مرحله‌ای ساندلوفسکی و باروسو (با توجه به جامعیت مراحل کار) به‌عنوان رویکرد انتخابی پژوهش حاضر برای اجرای فرامطالعه با تکنیک فراترکیب، انتخاب شده است. بر اساس مدل هفت مرحله‌ای ساندلوفسکی و باروسو (ساندلوفسکی و باروسو^۳، ۲۰۰۷: ۱۲۵). مراحل یا گام‌های هفت‌گانه انجام شده در این پژوهش عبارتند از:

گام نخست: تنظیم سوال پژوهش

در این گام به‌عنوان نخستین مرحله مطالعه فراترکیب، ابتدا پرسش یا پرسش‌های مبنایی تنظیم می‌شود. پرسش‌های مطرح شده در این پژوهش بر اساس این گام عبارتند از: موضوع تحقیق چیست؟ جامعه مورد مطالعه چه چیز(هایی) است؟ تا چه زمانی؟ روش چگونه است؟

گام دوم: بررسی نظام‌مند آثار

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه تحقیق‌های انجام شده در حوزه موضوع مورد بررسی است. از این رو جستجوی نظام‌مند منابع بر اساس کلید واژه‌های «عوامل مؤثر اقتصادی»، «تعاونی‌ها» و «اقتصاد تعاونی‌ها» در پایگاه‌های علمی داخلی (پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایران‌داک) به‌عنوان منبع پایان‌نامه‌های فارسی (علم‌نت، پایگاه اطلاعات نشریات کشور، مرکز اسناد و کتابخانه ملی ایران، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، پایگاه مجلات تخصصی نور (نورمگز) و پایگاه اصلی برخی مجلات علمی-پژوهشی و...) و خارجی (وب او ساینس، ساینس دایرکت، اشپرینگر، امرالد، پروکوئست، گوگل اسکالر و گزارش‌های علمی و...) انجام پذیرفت. پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی

1. Niroomand et, al.
2. Zimmer
3. Sandelowski and Barroso

براساس بازه زمانی تا اواخر آبان ماه ۱۳۹۸ شمسی مورد جست‌وجو و بررسی قرار گرفت. به‌طورکلی، سعی بر آن بود که منابع با کیفیت علمی انتخاب شود؛ به‌عنوان مثال، مقالات علمی - مروری و کنفرانسی‌های کم اعتبار در این مطالعه کنار گذاشته شدند. بر اساس جست‌وجوی گسترده در پایگاه‌های علمی داخلی و خارجی اشاره شده، تعداد ۷۳ مدرک برای تحلیل فراترکیب موضوع مورد بررسی، بازیابی و ذخیره شد. در پژوهش کیفی، حجم نمونه بر اساس نظر محقق تا زمان رسیدن به اشباع نظری ادامه دارد. در این شکل از مطالعه، رسیدن به اندازه نمونه ۱۲ مقاله و کمتر هم عادی است (گوبا و لینکلن^۱، ۱۹۹۴: ۱۱۷-۱۰۵).

گام سوم: انتخاب مقالات مناسب

هدف از این مرحله در فرایند مطالعه فراترکیب که گام مهمی نیز به حساب می‌آید، حذف مطالعات با اعتبار کم می‌باشد. ابزار مفیدی که غالباً برای ارزیابی کیفی مطالعات اولیه پژوهش استفاده می‌شود «برنامه مهارت‌های ارزیابی حیاتی»^۲ است که با طرح ده پرسش به محقق کمک می‌کند تا دقت، اعتبار و اهمیت مطالعات کیفی پژوهش را ارزیابی کند.

بر اساس مقیاس ۵۰ امتیازی فرم مهارت‌های ارزیابی حیاتی، هر سند یا مدرکی که امتیاز پایین‌تر از سطح خوب (پایین‌تر از ۳۰) کسب کند از حوزه مطالعات حذف می‌شود (ساندولفسکی و باروسو، ۲۰۰۷). در این تحقیق، صرفاً منابع و اسنادی که امتیاز عالی و بسیار خوب (امتیاز بالای ۳۰) را کسب کردند، انتخاب و سایر مطالعات، ضعیف ارزیابی شده و کنار گذاشته شدند.

همان‌طور که اشاره شد، بر اساس جست‌وجوی گسترده در پایگاه‌های علمی داخلی و خارجی، تعداد ۷۳ مدرک برای تحلیل فراترکیب موضوع «عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها» بازیابی و ذخیره شدند. با بررسی عنوان مقالات با توجه به عواملی شامل همخوانی با موضوع، سوال، هدف و رویکرد تحقیق، تعداد ۵۸ مورد از مقالات بازیابی شده برای بررسی ابتدایی انتخاب شدند. در مرحله بعد با بررسی قسمت‌های چکیده و واژگان کلیدی، تعداد ۴۶ مورد انتخاب شد. در بازبینی بعدی بر اساس روش و نتیجه‌گیری مقالات

1. Guba and Lincoln
2. Critical Appraisal Skills Programme : CASP

منتخب، تعداد ۲۴ مورد گزینش شد. در نهایت پس از مطالعه کامل محتوای مقاله‌ها و فرم امتیازدهی CASP تعداد ۱۸ مورد گزینش نهایی شد و مبنای مطالعه این تحقیق قرار گرفت. پس از شناسایی منابع مناسب بر اساس فرم ارزیابی CASP، گام بعدی، پالایش نهایی و بارگذاری آن‌ها در نرم افزار مکس کیودا^۱ ۲۰۱۹ برای استخراج اطلاعات است.

گام چهارم: استخراج اطلاعات متون

در این مرحله از روش فرامطالعه کیفی (فرا ترکیب)، محقق باید باتوجه به ماهیت موضوع و منابع گردآوری شده، به انتخاب یکی از ۹ متد اشاره شده این روش از دیدگاه «نوبلیت و هیر» و «ساندولوفسکی و باروسو» اقدام نماید. در این تحقیق، از تحلیل محتوا به‌عنوان متد مورد استفاده برای استخراج اطلاعات از منابع نهایی، بهره برده شده است.

گام پنجم: تجزیه، تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی

در گام پنجم، پس از استخراج اطلاعات در گام قبلی بر اساس متد تحلیل محتوا، به تجزیه، تحلیل و تفسیر یافته‌های کیفی حاصل از مطالعات پیشینیان پرداخته شد تا تفسیری یکپارچه و نظام‌مند با رویکردی نو ارائه شود (ساندولوفسکی و باروسو، ۲۰۰۷).

گام ششم: کنترل کیفی یافته‌ها

از آنجایی که مطالعه فراترکیب بر پایه مطالعات اولیه سایر پژوهشگران قرار دارد و منابع اطلاعاتی این مطالعه محسوب می‌شوند، در گام سوم با هدف انتخاب منابع مناسب مطالعه به تفصیل به چگونگی انتخاب منابع بر اساس کلیدواژه‌های مرتبط و از پایگاه‌های معتبر پرداختیم. نحوه استفاده از فرم CASP جهت ارزیابی منابع برای انتخاب نهایی به تفصیل بیان شد.

گام هفتم: ارائه نتایج و یافته‌ها

نتایج یافته‌های تحقیق دال بر ارائه ۳۷ کد اولیه و ۴ مقوله حول کد محوری عوامل مؤثر بر اقتصاد تعاونی‌ها است. نتایج این بخش به تفصیل در بخش تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی بیان شده است.

۲-۲. روش پژوهش کمی (دلفی - فازی و معادلات ساختاری - تفسیری)

روش دلفی فازی با هدف دسترسی به مطمئن‌ترین توافق گروهی از آرای خبرگان در خصوص موضوع مورد بحث، به کار گرفته شد. جامعه آماری این تحقیق در بخش کمی را صاحب‌نظران، مدیران و کارشناسان با سابقه حوزه اقتصاد تعاونی‌ها تشکیل می‌دهند. ساعتی (۱۹۹۰) معتقد است تعداد ده نفر از خبرگان برای مطالعات مبتنی بر مقایسه زوجی کافی است (ساتی^۱، ۱۹۹۰: ۲۶-۹). در بیشتر موارد کمتر از ۱۰ کارشناس در دسترس است و این رویکردی متعارف در حل مسائل تصمیم‌گیری چندمعیاره است (اصغرپور، ۱۳۹۶: ۳۷؛ حبیبی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۹). همچنین در مطالعاتی که با رویکرد ساختاری - تفسیری انجام می‌شود معمولاً از نظرات کارشناسی تعداد محدودی از خبرگان استفاده می‌شود (آذر و بیات، ۱۳۸۷: ۱۸-۳؛ آذر و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۵-۱؛ کرباسیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۴-۱۰۷). بر این اساس در این مطالعه از دیدگاه ۱۲ نفر از خبرگان حوزه تعاون به صورت هدفمند و با روش گلوله برفی با قیدهای مندرج در جدول ۱ استفاده شده است.

برای فازی‌سازی دیدگاه خبرگان، از اعداد فازی مثلثی استفاده خواهد شد. در ادامه این بخش، ابتدا روش دلفی فازی^۲ برای شناسایی عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها توضیح داده می‌شود. سپس نحوه مدل‌سازی آن با رویکرد ساختاری-تفسیری بیان می‌شود.

۲-۲-۱. روش دلفی فازی (FDM)

برای تایید نهایی شاخص‌های مربوط به اقتصاد تعاونی‌ها از تکنیک دلفی فازی استفاده شده است. برای فازی‌سازی دیدگاه خبرگان، از طیف هفت درجه‌ای (چنج و همکاران، ۲۰۰۹: ۷۵۶-۷۵۷)، مطابق جدول ۱ استفاده شده است.

1. Saaty
2. Fuzzy Analytic Hierarchy Process (FAHP)

جدول ۱: طیف هفت درجه فازی برای ارزش‌گذاری شاخص‌ها

کاملاً بی‌اهمیت	خیلی بی‌اهمیت	بی‌اهمیت	متوسط	باهمیت	خیلی باهمیت	کاملاً باهمیت
(0, 0, 0.1)	(0, 0.1, 0.3)	(0.1, 0.3, 0.5)	(0.3, 0.5, 0.75)	(0.5, 0.75, 0.9)	(0.75, 0.9, 1)	(0.9, 1, 1)

در گام بعدی باید میانگین فازی نمرات افراد محاسبه شود. برای نمونه، یک روش مرسوم برای تجمیع مجموعه‌ای از اعداد فازی مثلثی را کمینه (l) و میانگین (m) و بیشینه (u) در نظر گرفته‌اند. در این مطالعه ما از روش میانگین فازی استفاده کرده‌ایم. میانگین فازی n عدد فازی مثلثی به صورت زیر محاسبه خواهد شد:

رابطه ۱

$$F_{AVE} = (L, M, U) = \left(\frac{\sum l_i^k}{n}, \frac{\sum m_i^k}{n}, \frac{\sum u_i^k}{n} \right)$$

که در این رابطه عدد فازی مثلثی $\tilde{f}_i = (l_i^k, m_i^k, u_i^k)$ معادل فازی دیدگاه خبره k ام پیرامون معیار i ام است (ibid؛ حبیبی و همکاران، ۲۰۱۵). در نهایت فازی‌زدایی انجام خواهد شد. برای فازی‌زدایی از روش مرکز سطح به صورت زیر استفاده می‌شود:

رابطه ۲

$$DF_{ij} = \frac{[(u_{ij} - l_{ij}) + (m_{ij} - l_{ij})]}{3} + l_{ij}$$

در این مطالعه، آستانه تحمل، معادل ۰/۷ در نظر گرفته شده است. بنابراین مقدار فازی‌زدایی شده بزرگتر از ۰/۷ مورد قبول است و هر شاخصی که امتیاز بالای ۰/۷ داشته باشد تأیید می‌شود (تزنگ و تنج،^۲ ۱۹۹۳: ۱۱۲-۹۱؛ وو و فنگ، زول^۳: ۷۵۱-۷۶۸).

۲-۲-۲. مدل‌سازی ساختاری - تفسیری

برای مدل‌سازی عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها از رویکرد مدل‌سازی ساختاری - تفسیری (ISM) استفاده شده است. برای تعیین توالی و روابط میان شاخص‌های شناسایی شده با رویکرد مدل‌سازی ساختاری - تفسیری، از دیدگاه خبرگان استفاده شده است.

«سیج»^۱ (Sage, 1997:25) مدل‌سازی ساختاری - تفسیری را در سال ۱۹۷۷ ارائه کرد. روش ISM در سال ۲۰۰۶ نیز توسط آگاروال (Agarwal, A. (X)) مطرح شد و در سال ۲۰۰۷ توسط کانان^۲ در مقاله‌ای ارائه شد. این روش با تجزیه معیارها در چند سطح مختلف به تحلیل ارتباط بین شاخص‌ها می‌پردازد. مدل ساختاری - تفسیری قادر است ارتباط بین شاخص‌ها را که به صورت تکی یا گروهی به یکدیگر وابسته‌اند، تعیین نماید (کانان، ۲۰۰۹). در واقع روش ISM می‌تواند برای تجزیه و تحلیل ارتباط بین ویژگی‌های چند متغیر که برای یک مساله تعریف شده‌اند، استفاده شود (وارفیلد^۳، ۱۹۷۹: ۷۴؛ سیج، ۱۹۹۷: ۳۸).

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

۳. تجزیه و تحلیل داده‌ها

داده‌ها به دو صورت کیفی و کمی، تحلیل و سپس عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها وارد مرحله مدل‌سازی شد.

۳-۱. تحلیل کیفی

با توجه به توضیحات داده شده در خصوص گام‌های انجام فراترکیب، در نهایت ۱۸ اثر نهایی شد. سپس منابع و اسناد انتخابی در نرم افزار مکس کیودا ۲۰۱۹ بارگذاری شدند. کدها از متون استخراج شد و منابع و مولف اثر آورده شد (جدول ۴). از آنجایی که تحلیل محتوای به صورت کیفی است، فراوانی (کمی) کدهای استخراج شده، مبنای عملکرد نخواهد بود. نمودار درختی برای کد محوری با استفاده از نرم افزار مکس کیودا ترسیم شده است (تصویر ۱). بر مبنای تحلیل‌های انجام گرفته برای پاسخ به سوال تحقیق مبنی بر عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها، به کمک روش تحلیل محتوا بر روی ۱۸ اثر نهایی شده، تعداد ۳۷ کد اولیه شناسایی شد که لیست این کدهای اولیه استخراج شده از مطالعات کیفی در قالب جدول ۲ آمده است.

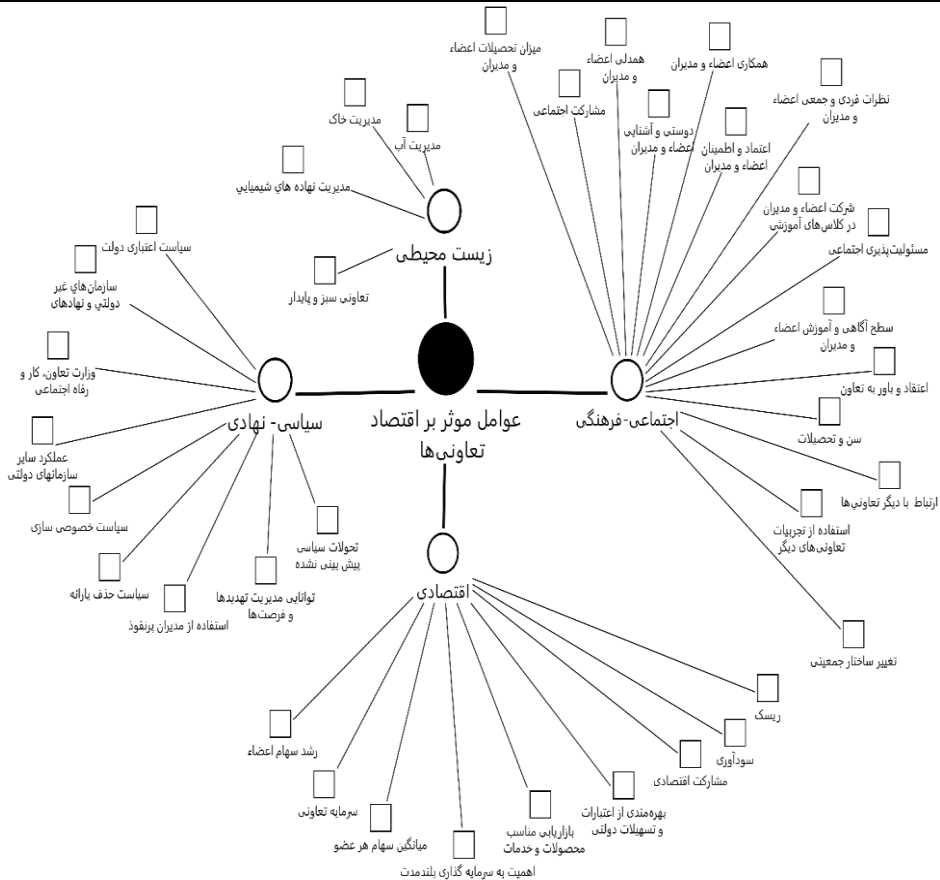
1. Sage
2. Kannan
3. Warfield

جدول ۲: کدهای استخراج شده در خصوص عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها

منابع	مقولات	کدهای اولیه
کرم زاده، ۱۳۹۳ جعفرعلی، ۱۳۸۷ قدم زن جلالی، ۱۳۸۶ موسایی و محمدی مفرد، ۱۳۹۷ امینی و اسماعیلی فلاح، ۱۳۸۷ کرمی و آگهی، ۱۳۸۹ هادی زاده بزاز و همکاران، ۱۳۹۲ رمضان‌ی و امینی ^۱ ، ۲۰۰۷ رودریگوئز ^۲ ، ۲۰۰۳ هربل و همکاران ^۳ ، ۲۰۱۵	اجتماعی- فرهنگی	C01 میزان تحصیلات اعضاء و مدیران
		C02 مشارکت اجتماعی
		C03 همدلی اعضاء و مدیران
		C04 دوستی و آشنایی اعضاء و مدیران
		C05 همکاری اعضاء و مدیران
		C06 اعتماد و اطمینان اعضاء و مدیران
		C07 نظرات فردی و جمعی اعضاء و مدیران
		C08 شرکت اعضاء و مدیران در کلاس‌های آموزشی
		C09 مسئولیت‌پذیری اجتماعی
		C10 سطح آگاهی و آموزش اعضاء و مدیران
		C11 اعتقاد و باور به تعاون
		C12 سن و تحصیلات
		C13 ارتباط با دیگر تعاونی‌ها
		C14 استفاده از تجربیات تعاونی‌های دیگر
		C15 تغییر ساختار جمعیتی
موسایی و محمدی مفرد، ۱۳۹۷ حیدری ساریان و زیارتی، ۱۳۹۶ دووینگا و تیموثی ^۴ ، ۲۰۰۵	زیست محیطی	C16 مدیریت آب
		C17 مدیریت خاک
		C18 مدیریت نهاده‌های شیمیایی
		C19 تعاونی سبز و پایدار
امینی و اسماعیلی فلاح، ۱۳۸۷ کرمی و آگهی، ۱۳۸۹ آینی و همکاران ^۵ ، ۲۰۱۲ موجاواماریوا و همکاران ^۶ ، ۲۰۱۳ یولیاندو ^۷ ، ۲۰۱۵	سیاسی- نهادی	C20 سیاست اعتباری دولت
		C21 سازمان‌های غیر دولتی و نهادهای منطقه‌ای
		C22 وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
		C23 عملکرد سایر سازمان‌های دولتی
		C24 سیاست خصوصی سازی
		C25 سیاست حذف یارانه
		C26 استفاده از مدیران پرنفوذ
		C27 توانایی مدیریت تهدیدها و فرصت‌ها
		C28 تحولات سیاسی پیش بینی نشده

1. Ramezani & Amini
2. Rodriguez
3. Herbel, et al
4. Dowinga & Timothy
5. Aini, et al.,
6. Mujawamariya & et, al
7. Yuliando

منابع	مقولات	کدهای اولیه
امینی و اسماعیلی فلاح، ۱۳۸۷ کرمی و آگهی، ۱۳۸۹ هادی زاده بزاز و همکاران، ۱۳۹۲ آئمن ^۱ ، ۲۰۱۵ ماهازریل و همکاران ^۲ ، ۲۰۱۲ پاودیال ^۳ ، ۲۰۱۰	اقتصادی	C29 رشد سهام اعضاء
		C30 سرمایه تعاونی
		C31 میانگین سهام هر عضو
		C32 اهمیت به سرمایه گذاری بلندمدت
		C33 بازاریابی مناسب محصولات و خدمات
		C34 بهره‌مندی از اعتبارات و تسهیلات دولتی
		C35 مشارکت اقتصادی اعضاء
		C36 سودآوری
		C37 خطرپذیری

تصویر ۱: نمایش درختی عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها

1. Altman
2. Mahazril, et al
3. Pavidial

۲-۳. تحلیل کمی

برای تایید نهایی شاخص‌های عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها از تکنیک دلفی فازی استفاده شده است. برای فازی‌سازی دیدگاه خبرگان از طیف هفت درجه مطابق جدول ۲ استفاده شده است. در گام بعدی، میانگین فازی نمرات افراد بر اساس رابطه ۱ محاسبه شده است. در نهایت برای فازی‌زدایی، از روش مرکز سطح از رابطه ۲ استفاده شده است. از آن‌جا که مقدار آستانه تحمل ۰/۷ در نظر گرفته شده است، مقدار فازی زدایی شده بزرگتر از ۰/۷ مورد قبول است و هر شاخصی که امتیاز بالای آستانه تحمل داشته باشد تأیید شده است (جدول ۳).

جدول ۳: خلاصه نتایج نهایی تکنیک دلفی

نتیجه	مقدار فازی	میانگین فازی	شاخص‌های عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها
پذیرش	۰,۸۲	(۰,۶۸۶,۰,۸۴۵,۰,۹۳۶)	میزان تحصیلات اعضاء و مدیران C01
پذیرش	۰,۳۹	(۰,۲۸۶,۰,۳۸۶,۰,۵)	مشارکت اجتماعی C02
پذیرش	۰,۸۵	(۰,۷۴۵,۰,۸۷۳,۰,۹۳۲)	همدلی اعضاء و مدیران C03
عدم پذیرش	۰,۴۰	(۰,۳۱۴,۰,۳۹۱,۰,۵۰۵)	دوستی و آشنایی اعضاء و مدیران C04
پذیرش	۰,۷۷	(۰,۶۲۷,۰,۷۹۱,۰,۸۹۱)	همکاری اعضاء و مدیران C05
پذیرش	۰,۸۰	(۰,۶۵۵,۰,۸۱۴,۰,۹۳۲)	اعتماد و اطمینان اعضاء و مدیران C06
عدم پذیرش	۰,۴۵	(۰,۳۲۳,۰,۴۵۰,۰,۵۸۶)	نظرات فردی و جمعی اعضاء و مدیران C07
پذیرش	۰,۷۷	(۰,۶۰۹,۰,۷۸۶,۰,۹۰۵)	شرکت اعضاء و مدیران در کلاس‌های آموزشی C08
پذیرش	۰,۸۵	(۰,۶۹۵,۰,۸۶۸,۰,۹۷۳)	مسئولیت‌پذیری اجتماعی C09
پذیرش	۰,۷۵	(۰,۵۹۱,۰,۷۵۹,۰,۹)	سطح آگاهی و آموزش اعضاء و مدیران C10
پذیرش	۰,۹۳	(۰,۸۳۲,۰,۹۹۵,۰,۱)	اعتقاد و باور به تعاون C11
پذیرش	۰,۸۰	(۰,۶۵۹,۰,۸۱۴,۰,۹۲۳)	سن و تحصیلات C12
عدم پذیرش	۰,۱۴	(۰,۰۹۱,۰,۱۱۸,۰,۲۱۸)	ارتباط با دیگر تعاونی‌ها C13
پذیرش	۰,۸۸	(۰,۷۶۴,۰,۹۱۴,۰,۹۷۳)	استفاده از تجربیات تعاونی‌های دیگر C14
پذیرش	۰,۸۳	(۰,۷۱۴,۰,۸۵۰,۰,۹۲۷)	تغییر ساختار جمعیتی C15
پذیرش	۰,۸۹	(۰,۷۷۷,۰,۹۰۹,۰,۹۹۷)	مدیریت آب C16
عدم پذیرش	۰,۰۴	(۰,۰,۰۰۹,۰,۱۱۸)	مدیریت خاک C17
پذیرش	۰,۸۳	(۰,۶۵۹,۰,۸۵۹,۰,۹۵)	مدیریت نهاده‌های شیمیایی C18

نتیجه	مقدار فازی	میانگین فازی	شاخص‌های عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها
پذیرش	۰٫۸۵	(۰٫۷۴۵۰، ۰٫۸۷۳۰، ۰٫۹۳۲)	C19 تعاونی سبز و پایدار
پذیرش	۰٫۸۰	(۰٫۶۵۵۰، ۰٫۸۱۴۰، ۰٫۹۳۲)	C20 سیاست اعتباری دولت
پذیرش	۰٫۸۲	(۰٫۶۷۷۰، ۰٫۸۳۶۰، ۰٫۹۳۶)	C21 سازمان‌های غیر دولتی و نهادهای منطقه‌ای
پذیرش	۰٫۸۷	(۰٫۷۴۱۰، ۰٫۸۱۶۰، ۰٫۹۶۸)	C22 وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
پذیرش	۰٫۷۵	(۰٫۶۰۵۰، ۰٫۷۷۷۰، ۰٫۸۸۲)	C23 عملکرد سایر سازمان‌های دولتی
پذیرش	۰٫۸۴	(۰٫۷۱۴۰، ۰٫۸۵۹۰، ۰٫۹۴۵)	C24 سیاست خصوصی سازی
پذیرش	۰٫۷۵	(۰٫۵۹۱۰، ۰٫۷۵۹۰، ۰٫۹)	C25 سیاست حذف یارانه
پذیرش	۰٫۸۰	(۰٫۶۵۹۰، ۰٫۸۱۴۰، ۰٫۹۲۳)	C26 استفاده از مدیران پرنفوذ
پذیرش	۰٫۸۹	(۰٫۷۷۷۰، ۰٫۹۰۹۰، ۰٫۹۹۷)	C27 توانایی مدیریت تهدیدها و فرصت‌ها
پذیرش	۰٫۸۳	(۰٫۷۱۴۰، ۰٫۸۵۰۰، ۰٫۹۲۷)	C28 تحولات سیاسی پیش بینی نشده
پذیرش	۰٫۸۱	(۰٫۶۵۹۰، ۰٫۸۳۲۰، ۰٫۸۹۱)	C29 رشد سهام اعضا
پذیرش	۰٫۸۷	(۰٫۷۴۱۰، ۰٫۸۱۶۰، ۰٫۹۶۸)	C30 سرمایه تعاونی
پذیرش	۰٫۸۲	(۰٫۶۷۷۰، ۰٫۸۳۶۰، ۰٫۹۳۶)	C31 میانگین سهام هر عضو
پذیرش	۰٫۸۱	(۰٫۶۸۲۰، ۰٫۸۳۲۰، ۰٫۹۲۳)	C32 اهمیت به سرمایه گذاری بلندمدت
پذیرش	۰٫۸۳	(۰٫۶۵۹۰، ۰٫۸۵۹۰، ۰٫۹۵)	C33 بازاریابی مناسب محصولات و خدمات
پذیرش	۰٫۸۶	(۰٫۷۵۰۰، ۰٫۸۱۶۰، ۰٫۹۴۵)	C34 بهره‌مندی از اعتبارات و تسهیلات دولتی
پذیرش	۰٫۸۹	(۰٫۷۷۷۰، ۰٫۹۰۹۰، ۰٫۹۹۷)	C35 مشارکت اقتصادی اعضا
پذیرش	۰٫۷۹	(۰٫۶۳۶۰، ۰٫۸۰۹۰، ۰٫۹۳۶)	C36 سودآوری
پذیرش	۰٫۷۷	(۰٫۶۲۳۰، ۰٫۷۹۵۰، ۰٫۹۰۵)	C37 خطرپذیری

بنابراین با توجه به محاسبات انجام شده، ۴ شاخص (C04, C07, C13 & C17) شامل دوستی و آشنایی اعضا و مدیران، نظرات فردی و جمعی اعضا و مدیران، ارتباط با دیگر تعاونی‌ها و مدیریت خاک حذف شدند. بنابراین، ۳۳ شاخص باقی مانده بر اساس تکنیک دلفی - فازی به‌عنوان شاخص‌های نهایی طراحی مدل عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها تعیین شدند.

۳-۳. مدل‌سازی عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها

برای مدل‌سازی عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها با در نظر گرفتن شاخص‌های شناسایی شده، از روش ساختاری-تفسیری استفاده شده است تا در نهایت به سوال اصلی دوم تحقیق

پاسخ داده شود. برای تعیین روابط و سطح بندی معیارها لازم است مجموعه خروجی ها و مجموعه ورودی ها برای هر معیار از ماتریس دریافتی استخراج شود. مجموعه خروجی ها شامل خود معیار و معیارهایی است که از آن تاثیر می پذیرد. مجموعه ورودی ها شامل خود معیار و معیارهایی است که بر آن تاثیر می گذارند. سپس مجموعه روابط دو طرفه معیارها مشخص می شود. هر معیار براساس مجموعه های حاصله سطح بندی می شود. معیاری که مجموع خروجی و مجموعه روابط دوطرفه یکسان داشته باشند، معیار سطح بالایی سلسله مراتب را تشکیل می دهند. هنگامی که سطح بالایی تعریف شد، از دیگر معیارها تفکیک شده و متغیرهای آن سطح از مجموعه متغیرها حذف می شود.

جدول ۴: مجموعه ورودی ها و خروجی ها برای تعیین سطح

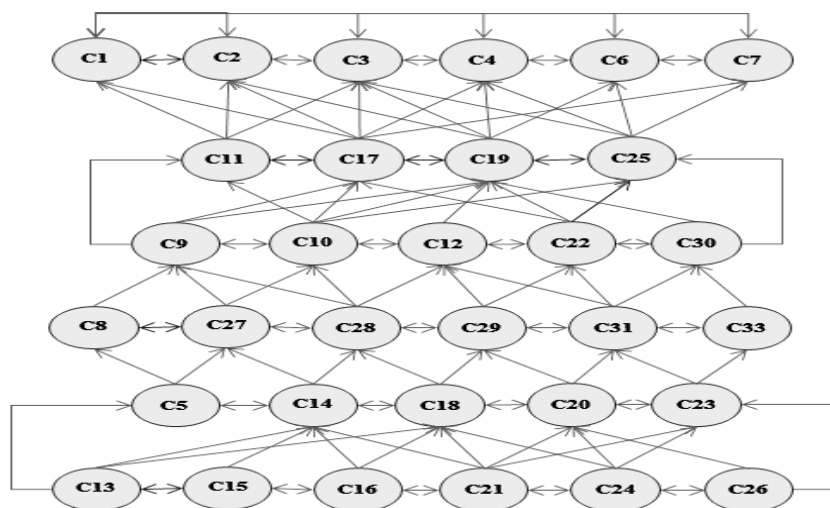
عناصر	خروجی: اثرگذاری	ورودی: اثرپذیری	اشتراک	سطح
C01	C01,C04,C05,C06,C30	C01,C04,C05,C06,C09,C10,C13,C15,C16,C17,C19,C21,C24,C25,C30	C01,C04,C05,C06,C30	۱
C02	C02,C05,C07	C02,C05,C07,C11,C13,C15,C19,C24,C25	C02,C05,C07	۱
C03	C03,C05,C06	C03,C05,C06,C13,C15,C16,C19,C21,C30	C03,C05,C06	۱
C04	C01,C04,C06	C01,C04,C06,C15,C19,C24	C01,C04,C06	۱
C05	C01,C02,C03,C05,C07,C08,C10,C12,C14,C19,C20,C23,C25,C27,C28,C29,C30,C31,C32,C33	C01,C02,C03,C05,C07,C13,C14,C15,C16,C20,C21,C23,C24,C26	C01,C02,C03,C05,C07,C14,C20,C23	۵
C06	C01,C03,C04,C06	C01,C03,C04,C06,C15,C21	C01,C03,C04,C06	۱
C07	C02,C05,C07	C02,C05,C07,C13,C15,C16,C21,C24	C02,C05,C07	۱
C08	C08,C09,C10,C12,C22,C27,C28,C29,C30,C33	C05,C08,C13,C14,C15,C18,C20,C22,C24,C27,C28,C29,C33	C08,C22,C27,C28,C29,C33	۴
C09	C01,C09,C12,C17,C19,C25	C08,C09,C12,C13,C16,C21,C24,C27,C28,C31,C32,C33	C09,C12	۳
C10	C01,C10,C11	C05,C08,C10,C13,C14,C15,C27,C28,C31,C32,C33	C10	۳
C11	C02,C11	C10,C11,C12,C13,C16,C21,C24,C30	C11	۲

پس از تعیین سطح، معیاری که سطح آن معلوم شده را در جدول از تمامی مجموعه حذف کرده و مجدداً مجموعه ورودی‌ها و خروجی‌ها را تشکیل داده و سطح متغیر بعدی به دست می‌آید (کرباسیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲۵).

بدین ترتیب، شاخص‌های سطح بندی شده در ۶ سطح به قراری است که در جدول ۵ آمده است:

جدول ۵: سطح بندی نهایی عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها

سطح	عناصر	شاخص‌ها
اول	C1, C2, C3, C4, C6, C7	میزان تحصیلات اعضاء و مدیران/ مشارکت اجتماعی/ همدلی اعضاء و مدیران/ همکاری اعضاء و مدیران/ شرکت اعضاء و مدیران در کلاس‌های آموزشی/ مسئولیت‌پذیری اجتماعی.
دوم	C11, C17, C19, C25	استفاده از تجربیات تعاونی‌های دیگر/ سازمان‌های غیر دولتی و نهادهای منطقه‌ای/ عملکرد سایر سازمان‌های دولتی/ رشد سهام اعضاء.
سوم	C09, C10, C12, C22, C30	اعتقاد و باور به تعاون/ سن و تحصیلات/ تغییر ساختار جمعیتی/ استفاده از مدیران پرنفوذ/ بهره‌مندی از اعتبارات و تسهیلات دولتی.
چهارم	C08, C27, C28, C29, C31, C32, C33	سطح آگاهی و آموزش اعضاء و مدیران/ میانگین سهام هر عضو/ اهمیت به سرمایه‌گذاری بلندمدت/ بازاریابی مناسب محصولات و خدمات/ مشارکت اقتصادی اعضاء/ سودآوری/ ریسک‌پذیری.
پنجم	C05, C14, C18, C20, C23	اعتماد و اطمینان اعضاء و مدیران/ مدیریت نهادهای شیمیایی/ وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی/ سیاست خصوصی سازی/ توانایی مدیریت تهدیدها و فرصت‌ها.
ششم	C13, C15, C16, C21, C24, C26	مدیریت آب/ تعاونی سبز و پایدار/ سیاست اعتباری دولت/ سیاست حذف یارانه/ تحولات سیاسی پیش‌بینی نشده/ سرمایه‌تعاونی.

تصویر ۲: مدل نهایی عوامل مؤثر بر اقتصاد تعاونی‌ها

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

مدل‌سازی عوامل مؤثر بر اقتصاد تعاونی‌ها مستلزم شناسایی شاخص‌ها و ابعاد آن و سپس برقراری ارتباط میان آنهاست. از این‌رو در این مقاله تلاش بر این بوده تا با استفاده از متد کیفی فراترکیب (ستیزپژوهی) بر اساس مدل هفت مرحله‌ای ساندلوفسکی و باروسو (۲۰۰۷) با روش تحلیل محتوا برای پاسخ به سوال فرعی پژوهش مبنی بر این‌که «عوامل مؤثر بر اقتصاد تعاونی‌ها چیست؟» عوامل تاثیرگذار بر اقتصاد تعاونی‌ها شناسایی شود. نهایتاً ۳۷ کد اولیه در قالب چهار مقوله «اجتماعی- فرهنگی»، «زیست محیطی»، «سیاسی- نهادی» و «اقتصادی» استخراج شد. در ادامه با استفاده از نظر خبرگان در قالب متد دلفی-فازی، در مجموع ۳۷ شاخص شناسایی شد که پس از فازی‌زدایی در قالب تکنیک دلفی به ۳۳ شاخص تقلیل یافت.

برای پاسخ به سوال دوم تحقیق، مدل‌سازی ساختاری - تفسیری ۳۳ شاخص نهایی مرحله کیفی بر اساس نظر خبرگان انجام پذیرفت. مدل نهایی ارائه شده از ۶ سطح تشکیل شد. در سطح ششم که زیربنایی‌ترین سطح به‌شمار می‌رود عواملی شامل مدیریت آب، تعاونی سبز و پایدار، سیاست اعتباری دولت، سیاست حذف یارانه، تحولات سیاسی پیش

بینی نشده و سرمایه تعاونی مشخص شد. در سطح پنجم مدل نیز ۵ عامل، در سطح چهارم ۶ عامل، در سطح سوم ۵ عامل، در سطح دوم ۴ عامل و در نهایت در سطح اول ۶ عامل که وابسته به عوامل سطوح پایین تر هستند تعیین شد. در رابطه با تحقیق انجام شده، محدودیت اصلی پیش روی محقق، نبود پژوهش‌های مشابه داخلی و خارجی در خصوص موضوع مورد مطالعه بود.

پیشنهاد‌های کاربردی در خصوص موضوع مورد بررسی می‌تواند در برگزیده موارد ذیل باشد:

- برای تحقق عوامل موثر بر اقتصاد تعاونی‌ها، پیشنهاد می‌شود ابتدا به عوامل زیربنایی مطرح شده در سطح ششم که بر مقولاتی شامل مدیریت منابع آب، تعاونی‌های سبز و پایدار، اعتبارات دولت، حذف یارانه، تحولات سیاسی پیش بینی نشده و سرمایه تعاون تاکید دارد، توجه شود تا بتوان به شاخص‌های مطرح شده در سطوح بالاتر، از جمله توانایی مدیریت تهدیدها و فرصت‌ها، سودآوری، بهره‌مندی از اعتبارات و تسهیلات دولتی، رشد سهام اعضا و غیره نایل شد.
- با توجه به این‌که در سطح ششم، رابطه میان شاخص‌های C13, C15, C16, C21, C24, C26 به صورت متقابل و دوطرفه است، پیشنهاد می‌شود که مدیران و کارشناسان ذی‌ربط به‌طور یکپارچه و با دیدگاه سیستمی به این موارد توجه کنند؛ چرا که توجه موردی، مقطعی و غیرهدفمند به هریک از این موارد می‌تواند به نتایج غیرپایدار در اقتصاد تعاونی‌ها منجر شود.

محدودیت‌های پژوهش:

- نبود پیشینه پژوهشی کافی و دقیق در ارتباط با موضوع تحقیق؛
- گستردگی عوامل اثرگذار بر تعاونی‌ها؛
- مشکلات دسترسی و جلب همکاری خبرگان و دریافت نظرات آن‌ها.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- اصغرپور، محمد جواد (۱۳۸۲)، *تصمیم‌گیری گروهی و نظریه بازی‌ها با نگرش تحقیق در عملیات*، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران .
- امینی، امیر مظفر و اسماعیلی فلاح، مریم (۱۳۸۷)، *موفقیت شرکت‌های تعاون روستایی استان اصفهان و ارزیابی سازه‌های مؤثر بر آن، علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی*، سال دوازدهم، شماره چهل و ششم (الف)، زمستان ۱۳۸۷، صص ۲۸۸-۲۷۳.
- جعفرعلی‌هاشم (۱۳۸۷)، *نقش آموزش در شرکتهای تعاونی*، برنامه ریزی آموزشی اداره کل تعاون استان اصفهان.
- حبیبی، آرش؛ ایزدیار، صدیقه و سرافرازی اعظم (۱۳۹۳)، *تصمیم‌گیری چندمعیاره فازی*، انتشارات کتیبه گیل.
- حیدری ساربان، وکیل و دربرزی زیارتی، مینا (۱۳۹۶)، *عوامل اجتماعی و محیطی مؤثر بر عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان گناوه، تعاون و کشاورزی*، سال ششم، شماره ۲۲ تابستان ۱۳۹۶، صص ۱۰۳-۱۲۱.
- طالب، مهدی (۱۳۷۶)، *اصول و اندیشه‌های تعاونی*، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، تهران.
- قدم زن جلالی، اصغر (۱۳۸۶)، *عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های مصرف از دیدگاه مدیران در استان گیلان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، تهران: دانشکده علوم اداری و اقتصاد .
- کرباسیان، مهدی؛ جوانمردی، محمد؛ خبوشانی، اعظم و زنجیرچی، محمود (۱۳۹۰)، *طراحی یک رویکرد تلفیقی از الگوی ساختار تفسیری (ISM و TOPSIS-AHP فازی) برای انتخاب و رتبه‌بندی تامین‌کنندگان چابک، مدیریت تولید و عملیات*، دوره دوم، شماره ۱، صص ۱۳۴-۱۰۷.
- کرم زاده، رنگین نگار (۱۳۹۳)، *بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر عملکرد اقتصادی شرکتهای تعاونی مسکن (مطالعه موردی شهرستان دماوند سال ۹۱-۹۰)*، *فصلنامه علمی-پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی*، سال ششم، شماره اول، پاییز ۱۳۹۳، صص ۱۴۷-۱۱۷.
- کرمی، شهره و آگهی، حسین (۱۳۸۹)، *عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها: مطالعه موردی تعاونی‌های تولیدی محصولات خارج از فصل در استان کرمانشاه. فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۱۳، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۹، صص ۳۱-۶۰.
- موسایی، م، و علی احمدی، الف (۱۳۸۷)، *بررسی عوامل اجتماعی اثرگذار بر موفقیت*

- تعاونی‌های مسکن در ایران، *نامه علوم اجتماعی*، ۳۴، ۹۹-۱۱۵.
- موسایی، محسن و محمدی مفرد، آیت الله (۱۳۹۷)، شناسایی عوامل اجتماعی و محیطی مؤثر در عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد، *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، سال هفتم، شماره ۲۸، زمستان ۱۳۹۷. صص ۱۶۷-۱۹۸.
- نوروزی، رقیه؛ براتی، علی اکبر، رابرت اوون (۱۳۹۴)، *دانشنامه تعاون*، فرهنگ دهخدا، تهران، چاپ اول.
- هادی‌زاده بزار، مریم؛ شایان، حمید؛ بوذرجمهری، خدیجه و نوغانی دخت بهمنی، محسن (۱۳۹۲)، سنجش و ارزیابی عوامل مؤثر در بهبود عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی استان خراسان رضوی، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۲(۴)، صص ۸۵-۱۰۰.

ب. منابع لاتین

- Ahmad, Bello, A. (2005). **The Role of Cooperative Societies in Economic Development Dogarawa.**
- Aini, Y., Mahazril, A., Hafizah, H. A. K., & Zuraini, Y. (2012). Factors affecting cooperatives' performance in relation to strategic planning and members' participation. *Social and Behavioral Sciences*. Vol. 65, 100 – 105.
- Altman, M. (2015). Cooperative organizations as an engine of equitable rural economic development. *Journal of Co-Operative Organization and Management*, 3(1), 14–23.
- Bello, A. (2005). **The Role of Cooperative Societies in Economic Development.** Ahmadu Bello Univ. Zaria-Nigeria. pp:5-7.
- Carr, A., Kariyawasam, A., & Casile, M. (2005). **A study of the Organizational Characteristics of Successful Cooperatives.** Retrieved from <http://ohiogreenhouse.com/publications/car>.
- Cheng, J. H., Lee, C. M., & Tang, C. H. (2009). An application of fuzzy Delphi and fuzzy AHP on evaluating wafer supplier in semiconductor industry. *WSEAS Transactions on Information Science and Applications*, 6(5), 756-767.
- Chibanda, M., Ortmann, G.F. & Lyne, M.C. (2009). Institutional and governance factors influencing the performance of selected smallholder agricultural cooperatives in KwaZulu-Natal. *Agrekon*, Vol 48, No 3 .
- Dowinga, M., Timothy, A., & Volk, D.A. (2005). Development of new generation cooperatives in agriculture for renewable energy research. Development and demonstration projects. *Biomass and Bioenergy*, 28(5), 425-434.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). **Competing Paradigms in Qualitative Research EGaN. In Handbook of qualitative research** (Vol. 2, pp. 105–117).
- <https://doi.org/http://www.uncg.edu/hdf/facultystaff/Tudge/Guba%20&%20Lincoln%201994.pdf>.
- Herbel, D., Rocchigiani, M., & Ferrier, C. (2015). The role of the social and organisational capital in agricultural co-operatives' development Practical lessons

from the CUMA movement. *Journal of Co- Operative Organization and Management*, 3(1), 24-31.

- Karlyle, J.(2005). **A Cooperative Economy – What Might It Look Like?** Paper given at the Hobart conference: Community, Economy and the Environment: Exploring Tasmania’s Future, 15 October 2005.
- Mahazril, A., Hafizah, H. A. K., & Zuraini, Y. (2012). Factors affecting cooperatives’ performance in relation to strategic planning and members’ participation. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 65,100–105.
- Mujawamariya, G. D., Haese, M., & Speelman,S. (2013). Exploring double sideselling in cooperatives, case study of four coffee cooperatives in Rwanda. *Food Policy*, Vol. 39, 72-83.
- Niroomand, P.; Ranjbar, M.; Sadi, M., & Amirshahi, M. (2012). Identification and classification of mobile business models based on meta-synthesis approach. *Information Technology Management*, 4(10), 179–201.
- Pavidial, K. (2010). **How to leverage the co-operative movement for poverty reduction, growth and investment group.** Retrieved From <http://www.iseg.utl.pt/~depteco/>
- Ramezani, M. and A.M. Amini.(2007). **Study of Effective Factors on Success of Poultry-Farm Co-operatives in Isfahan Province.** Cooperative and innovation influencing the social economy. Saskatoon, Canada.
- Rodriguez, J. R. (2003). Educational level and training of human resources in farm cooperatives in the knowledge based society: an empirical study. *J. Agric. Cooper.* 31(2): 145-156.
- Rodríguez, J., & College, A. (2010). **Smallholders’ agricultural cooperatives and rural development in Colombia.** Becario Colfuturo. pp 1- 62.
- Saaty, T. L. (1990). How to Make a decision: the analytic Hierarchy Process. *European journal of operational research*, Vol 48, Page 9-26.
- Sage A. P. (1997). **Interpretive structural modeling: Methodology for large-scale systems;** New York, NY: McGraw-Hil.
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2007). **Handbook for synthesizing qualitative research.** New York: Springer Publishing Company.
- Tzeng, G. H., & Teng, J. Y. (1993). Transportation investment project selection with fuzzy multiobjectives. *Transportation planning and Technology*, 17(2), 91-112.
- Warfield J.N. (1974). **Societal systems: Planning, policy and complexity;** Willy Interscience, New York.
- Wu, C. H., & Fang, W. C. (2011). Combining the Fuzzy Analytic Hierarchy Process and the fuzzy Delphi method for developing critical competences of electronic commerce professional managers. *Quality & Quantity*, 45(4), 751-768.
- Yuliando, H., Erma, K. N., Cahyo, S. A., & Supartono, W. (2015). The strengthening factors of tea farmer cooperative: case of Indonesian tea industry. *Agriculture and Agricultural Science Procedia*, 3,143–148.
- Zimmer, L. (2006). Qualitative meta-synthesis: a question of dialoguing with texts. *Advanced Nursing*, 53, 11–18.

